

Козин Ю.О. студентка IV курсу природничого факультету
Дмитрієва С.М. завідувачка кафедри загальної, вікової та педагогічної
психології, кандидат психологічних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНІ ІНТЕРЕСИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З НИМИ

Актуальність дослідження. Проблема профорієнтаційної роботи з молоддю в сучасних умовах є однією з гостро актуальних, адже вона допомагає вирішити ще одну проблему – професійне самовизначення, а також професійні орієнтири та інтереси старшокласників [11]. Адже рано чи пізно перед кожним випускником постає ряд питань, що пов'язані з вибором професії: «Яку професію обрати?», «Куди піти вчитись?», «Слухати поради знайомих, друзів, батьків чи свого серця?», «Обирати фах престижний чи за покликанням?» і т.д. Вибір професії є одним і з перших самостійних рішень молодої людини. І це не лише найперше рішення, це ще й найважливіше, тому що від вибору фаху залежить подальший гармонійний розвиток особистості.

В сучасній психології самовизначення особистості розуміється як активне визначення людиною свого місця у системі суспільних відносин. В цьому зв'язку важливо розглядати особистісне і професійне самовизначення під час вибору старшокласниками свого життєвого шляху. Для того, щоб зрозуміти, що таке професійне самовизначення, необхідно розкрити термін професія в різних аспектах [8]. Під терміном "професія" розуміється вид трудової діяльності, що вимагає визначеної підготовки і є звичайно джерелом матеріального забезпечення існування людини. Професія також характеризується як система знань, умінь і навичок, властива визначеній людині. Виникнення професійних інтересів охоплює старший шкільний вік.

Мета статті – виявити особливості формування професійних інтересів старшокласників та розробити ефективні шляхи психолого-педагогічної допомоги учням старших класів у виборі професії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування професійних інтересів цікавила багатьох вчених. Аналізуючи дослідження відомих психологів (Л. І. Божович, І. С.Кона, С. П. Крягжде, Н. Г. Морозова, З. В. Огороднійчука, Т. І. Щукіна) можна дійти висновку, що у старшокласників зустрічається уже тверда установка при виборі професії, хоча, звичайно, можуть бути і коливання. Це спостерігається в тому випадку, коли кілька професій подобаються одночасно, мають конфлікт між схильностями і здібностями, між ідеалом у виборі професії і реальними перспективами (учень бажає навчатися в ВНЗ, а успішність низька). На вибір професії впливають і думки інших людей: батьки радять одне, товариші - інше. Старших школярів завжди хвилює проблема вибору, і вони ведуть з цього приводу розмови з однолітками і

знайомими дорослими. Основним завданням профорієнтаційної роботи є допомога сформувати у старшокласників ефективне рішення, яке вплине на вибір професії та буде віддзеркалювати як індивідуальні, так і суспільні потреби. Вибір професії - це не одномоментний акт, а процес, що складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов й індивідуальних особливостей суб'єкта вибору професії [5].

Виклад основного матеріалу. Вибір професії для кожної молодої людини – це вибір свого місця в житті, подальшого шляху навчання і праці. Без перебільшення можна сказати, що для випускників загальноосвітньої школи – це завжди проблема номер один. Займатися тим, що тебе цікавить, приносить радість – одна з найважливіших умов відчуття життєвої повноцінності.

Важливо зробити правильний вибір – значить обрати таку професію, яка потрібна суспільству, тобто затребувана на ринку праці. Крім того, вона повинна бути доступною, відповідати природним здібностям, знанням і вмінням. І найголовніше – обрана професія має приносити радість, достаток, задоволення.

Саме тому, що більшість педагогів та психологів розуміє важливість даного процесу – багато досліджень, розробок методик належить саме цьому питанню.

Дослідження особливостей формування професійних інтересів старшокласників ми проводили на основі вище перерахованих методик серед учнів 11 – А класу Житомирської ЗОШ І-ІІІ ст. №26. У дослідженні взяли участь 16 одинадцятикласників.

Отож, в ході написання даної роботи ми виявили, що досліджувані нами учні визначились із майбутньою професією. Кожний учень знає, який тип професій психологічно йому найбільше близький, у цьому можна пересвідчитись за даними методик «Професійні переваги» та «Я віддам перевагу». Результати цих опитувальників показують, що більшість учнів схильна до типу «Людина – художній образ». Це може бути проявом розвиненої дитячої творчості та креативності. Також отримані дані можна пояснити тим, що професії даного типу є досить популярними та престижними, особливо серед молоді (це фотографи, дизайнери, актори і т.д.) Друге місце серед учнівських відповідей посідає тип «Людина – людина». Професії даного типу завжди займали гідне місце на ринку праці, адже вони відомі всім і завжди потрібні – вчителі, лікарі, вихователі, менеджери, громадські активісти. Також до даного типу відносяться професії, що пов'язані з обслуговуванням (офіціанти, продавці, адміністратори), які також є завжди затребуваними. Ми вважаємо, що саме ці фактори і впливають на учнів при виборі професій даного типу. Значно менший відсоток учнів зацікавлений типами – «Людина – техніка», «Людина – природа» та «Людина – знакова система». На нашу думку, це явище є наслідком складності даних професій, адже деякі учні, навіть не спробувавши, бояться труднощів, які

ставити така професія, на перший погляд, перед ними (наприклад складання комп'ютерних програм, розробка креслень і т.д.) Можливо, потрібно на це звертати увагу при проведенні профорієнтаційної роботи, наголошуючи, що будь-яка професія вимагає певних знань і відповідальності.

Провівши методику визначення основних мотивів професії та проаналізувавши дані, нами було виявлено, що для більшості учнів основними мотивами, якими вони керуються при виборі професії, є утилітарні. Тобто учні бажають бути затребуваними фахівцями, для них важливо, аби обрана професія була корисна суспільству. А також в наш час, коли економічне становище держави бажає бути більш стабільнішим, можливо, учні шукають користь від обраної професії і власне для себе (наприклад кар'єрний ріст, безкоштовні курси і т.д.). Також для багатьох учнів основними мотивами у виборі фаху є пізнавальні, пов'язані зі змістом праці, моральні. Меншою кількістю балів учні оцінили престижні та матеріальні мотиви, це є проявом того, що одинадцятикласники уже з більшою відповідальністю ставляться до вибору професії, ніж учні 8 - 10 класів. Вони усвідомлюють те, що престиж і матеріальна вигода не зможуть перекрити моральні переживання, душевний неспокій, що виникає, коли людина займається не улюбленою справою. Саме тому ці мотиви не є пріоритетними при виборі майбутньої професії.

Опрацювавши наступну методику, нами було виявлено, які плани на майбутнє мають випускники, ми зрозуміли, чому вони обрали певний фах, хто цьому найбільше посприяв та побачили реальну картину знань учнів щодо майбутньої професії. Отже, варто відмітити, що майже всі учні класу (виключенням є двоє учнів) остаточно обрали майбутню професію. Найкращим порадиником у цьому питанні учні вважають батьків і тому прислухаються до їхніх настанов, обговорюють подальший вступ до ВНЗ та умови праці за обраним фахом. Старшокласники цікавляться, які вимоги ставить майбутня професія, чи відповідає вона рівню їх здоров'я. Проте рівень обізнаності учнів у даному питанні явно не максимальний, що також вказує на недоліки профорієнтаційної роботи.

Учні знають, де можна знайти інформацію про обрану ними професію, розуміють, якої літератури не вистачає в бібліотеках, чітко усвідомлюють важливість факультативних занять на вибрану тематику, знають, де можна спробувати свої знання та сили. Це й момент є дуже позитивним, адже вказує на високу зацікавленість учнів.

Проте є і негативний момент, який ми виявили в даному опитуванні – це те, що учні майже не відвідували виробництва, не зустрічались з ветеранами праці і т.д.

Аналізуючи всі позитивні і негативні моменти, варто відмітити, що профорієнтаційна робота з досліджуваним класом проводилась не в

повному обсязі. І хоча учні визначились з майбутньою професією, знають вимоги до себе й орієнтуються, де можуть знайти більше інформації при необхідності, вони не повністю ознайомлені з ринком праці та тими вимогами до майбутніх спеціалістів, які він ставить.

Остання методика показала також не зовсім позитивні результати. За допомогою даної методики нами був визначений рівень обізнаності учнів щодо праці в майбутньому, а також виявлено ступінь суперечливих зв'язків. Відповідно, ми побачили, що кількість суперечливих зв'язків у відповідях учнів є дуже великою. Тобто, для більшості класу це число коливається в межах 11 – 26. Можливо, це наслідок дитячих переживань (учні переживають, що не вступлять до того закладу, який обрали, думають, що їхні можливості не відповідатимуть обраній професії), і тому вони дають такі суперечливі відповіді. Або ж це знову ж таки є проявом недостатньої інформованості старшокласників щодо умов праці за обраним фахом.

Висновки. Отже, аналізуючи всі методики в цілому, можна відмітити наступні аспекти: учні досліджуваного 11 класу мають виражені професійні інтереси (вони спілкуються на дану тему, шукають інформацію щодо майбутньої професії в додатковій літературі, займаються у спеціальних секціях, факультативах і т.д.) Проте багато хто сумнівається в своїх можливостях, або ж недостатньо проінформований і тому багато учнів не дають конкретних відповідей на питання анкет, також ці відповіді мають суперечливі зв'язки.

Отже, ми бачимо, що професійні інтереси формуються під впливом ефективно проведеної профорієнтаційної роботи. Характеризуючи учнівські відповіді, ми бачимо, що психолого-педагогічна допомога у виборі професії учням надавалась, проте, можливо, не в повному обсязі або ж методологічні засади профорієнтаційної роботи не є дієвими у конкретній ситуації. Саме тому спостерігаються прояви розбіжностей у відповідях досліджуваних, наявність суперечливих зв'язків під час проведення з учнями методик.

Список використаних джерел

1. Атутов П. Р. Політехнічні принципи в навчанні школярів / П.Р. Атутов – К.: Радянська школа, 1982. – 175 с.
2. Захаров Н. Н. Профессиональная ориентация школьников / Н. Н. Захаров. – М.: Просвещение, 1988. - 270 с.
3. Ігнатенко П.Р. Роль трудового виховання у виборі професії / П. Р. Ігнатенко. – К.: вид-во «Знання» УРСР, 1988. – 48 с.
4. Климов Е.А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации / Е.А.Климов. – М.: Знания, 1983. – 96 с.
5. Кон И. С. Психология юношеского возраста: (проблемы формирования личности) / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1979. – 174 с.

6. Лернер П. С. Модель самоопределения выпускников профильных классов средней общеобразовательной школы // П. С. Лернер. - Школьные технологии. – 2004. - №4. – С. 50-63.
7. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення: Навчальний посібник / В.С. Лозниця. - К.: «ЕксОб», 1999. – 304 с.
8. Любар О. О., Бикова Л.К. Школа і вибір професії / О. О. Любар, Л. К. Бикова – К.: Радянська школа, 1977. – 152 с.
9. Питання психології політехнічного навчання / Ред. В.О. Кілерян. – К.: Радянська школа, 1958. – 198 с.
10. Професійне самовизначення старшокласників: Методичний посібник / Упорядник Л. Шедестова – К.: Шкільний світ, 2006. – 128 с.
11. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки : посібник. – К.: Академвидав, 2003.